

Els primers anys del cinema i la seva institucionalització

Per:

Joaquim Ullan Martorell

El segle XIX introdueix transformacions en la societat europea, lligades principalment a una revolució industrial que va introduir la regulació del temps a partir de la jornada laboral, i que convertia la ciutat en espai privilegiat per al gaudi de l'oci (Hernández; *et al*, 2018: 7).

L'origen del cinema el trobem a finals d'aquest segle, a partir de diverses invencions i descobriments científics i tecnològics, anteriors com ara la fotografia, el zoòtrop, el praxinoscopi i el fenaquistoscopi, entre d'altres. Es considera que la primera projecció pública de cinema va tenir lloc el 28 de desembre de 1895, a París, quan els germans Lumière van presentar una selecció de curts metratges en una sala de conferències (Domènech, 2008).

L'aparell dels germans Lumière combinava les funcions d'una càmera de cinema i d'un projector en un sol dispositiu compacte. Era capaç de gravar, desenvolupar i projectar pel·lícules en moviment i el seu mecanisme consistia en una lent que capturava la imatge en una cinta perforada de pel·lícula que es movia a través de la càmera a una velocitat constant. La cinta de pel·lícula es va convertir en el principal suport per a la projecció de pel·lícules durant molts anys.

Com a dada d'especial interès, un dels tècnics que van aprendre a fer servir el cinematògraf de la mà d'aquests germans pioners va ser Alexandre Promio, nascut a Lió el 9 de juliol del 1868 en el si d'una família d'ascendència italiana. Va ser un dels primers treballadors al servei dels Lumière i va rebre l'encàrrec de *recollir vistes pel món*. Emmarcat en aquest encàrrec, entre el 21 de maig i el 12 de juny d'aquell mateix any es trobava al Port de Barcelona, on sense ser-ne del tot conscient gravarà una escena que passarà als annals de la història (Rosa, 2024).

Promio utilitza el cinematògraf per enregistrar una seqüència on es pot veure com diversos operaris descarreguen mercaderies d'un vaixell atracat en un dels molls. Aquesta escena que mostra

el tràfec i activitat quotidians al port barceloní es va convertir en la primera filmació feta arreu de l'Estat. El primer cop que es va projectar aquesta escena, batejada amb el títol *Déchargement d'un navire* (Descàrrega d'un vaixell, en francès), va ser el 10 de juliol de 1896 a Vichy (França). Després també es va presentar el 26 de desembre de 1896 a Auxerre o el 8 de gener de 1897 a Sevilla (Rosa, 2024).

Per altra banda, i també a Barcelona i en especial al número 18 de la Rambla de Santa Mònica, els germans Lumière tenien des de l'any 1900, els seus representants exclusius per a Espanya. Es tractava del matrimoni format per Anne Tiffon Cassan i el seu marit Antonio Fernández Soriano, fundadors el 1852 de l'estudi *Napoleó Fotògraf*. Van ser també proveïdors oficials de la Casa del Rei (Fraiz, 2022).

Aquest local seria conegut especialment perquè el 10 de desembre de 1896 va tenir lloc la primera projecció feta a Barcelona amb el cinematògraf dels germans Lumière. Si bé ja n'hi havia hagut altres projeccions amb aparells més rudimentaris, el dels dos germans francesos impactaria per la qualitat de les imatges. Després d'aquella projecció privada del 10 de desembre, se'n faria una altra oberta al públic el dia 14. Entre els assistents d'aquesta segona trobem un dels pioners del cinema a Catalunya, Fructuós Gelabert (*Els Lumière i els Napoleón a La Rambla*, s.d.).

Aquella màquina dels germans Lumière va ser una innovació tan important en la tecnologia del cinema, que va permetre la projecció de pel·lícules en públic i va obrir la porta a la producció massiva de cintes (Cabré, 2020). La seva patent va ser un moment clau en la història del cinema i va contribuir a establir els fonaments del que seria una indústria multimilionària. En les dècades següents, el cinema es va desenvolupar com un mitjà artístic i cultural rellevant, i va influir en molts altres aspectes de la societat, des de la moda fins a la música i la política.

Una bona visió d'aquest moment històric, la trobem al film, "Lumière! L'aventure commence"¹ (Fremaux, 2016), documental dirigit per Thierry Frémaux que explora la història dels germans Lumière i la seva contribució al naixement del cinema.

El cinema va ser una part integral de la cultura popular del segle XX, amb un impacte significatiu en la societat. Va ser una font important d'entreteniment i propaganda, i va ajudar a

¹ La pel·lícula és una crònica de la vida i obra dels Lumière, així com de la seva família i dels treballadors de la fàbrica que van crear per a produir les seves càmeres i pel·lícules. El documental es divideix en diferents seccions, cada una de les quals se centra en un aspecte diferent de la vida i obra dels famosos germans. Inclou també, imatges d'arxiu dels Lumière, així com de les seves pel·lícules més famoses. El documental també inclou entrevistes amb experts en cinema, historiadors i altres persones que han estat influenciades per l'obra dels Lumière.

difondre la cultura popular i establir ídols i icones que van transcendir les fronteres nacionals. Així mateix, va ser un factor clau en la creació d'una cultura global i l'expansió de la influència cultural occidental en altres parts del món.

Per a Tom Gunning² (2011: 61-110), el cinema va ser una forma de mediació entre la tecnologia moderna i la cultura popular, i va ser crucial per a la construcció de la modernitat. En el seu article, l'autor explora com el cinema va ser una manifestació de la modernitat, una forma de representar el món en moviment i d'expressar les noves formes de vida i pensament que es van desenvolupar en aquesta època. També analitza, la influència dels experimentadors i els innovadors, i aborda l'evolució del cinema en la representació dels sentiments i emocions, així com la seva capacitat per transmetre la sensació de presència i realitat a l'espectador.

"Els primers anys vint del cinema americà han estat tumultuosos, han modelat un nou públic de masses i una nova cultura visual, creant alhora un estil cinematogràfic capaç de donar expressió a idees i emocions" (Gunning, 2011: 109).

En referència als Estats Units, un altre punt cabdal en la història del cinema fou la seva institucionalització en aquell país i el naixement de Hollywood. Aquest procés va tenir lloc durant les primeres dècades del segle XX i va estar influït per diversos factors, incloent-hi la consolidació de les companyies cinematogràfiques, la creació de les sales de cinema com a llocs de projecció comercial i el creixent interès del públic pel cinema com a forma d'entreteniment.

L'anomenada guerra de patents fou l'inici i entre 1880 i 1910, la creixent indústria cinematogràfica va començar a dibuixar-se a través dels tres sectors bàsics: producció, distribució i exhibició. A mesura que el fenomen creixia, es va anar perfilant un negoci el benefici del qual es basava en l'economia d'escala (Hernández; *et al*, 2018: 19). Amb la popularització del cinema i el sorgiment de les primeres cadenes de sales de cinema, la distribució de les pel·lícules es va tornar més eficient i es van estandarditzar les pràctiques de la indústria cinematogràfica.

Durant els anys vint, el cinema es va convertir en una forma d'entreteniment dominant als Estats Units, i les estrelles de cinema van esdevenir ídols populars. Aquesta època va ser coneguda com a "Era del Silenci" a causa de la manca de so en les pel·lícules, fins que el 1927, però, es va estrenar la primera pel·lícula sonora, "The Jazz Singer", i el cinema va experimentar una revolució tecnològica que va portar a l'aparició dels primers cinemes sonors (Seitz, 2020).

2 **Tom Gunning**, professor emèrit d'Història de l'Art, Cinema i Estudis de Mitjans de Comunicació. La seva obra publicada (aproximadament un centenar de publicacions) s'ha centrat en el cinema primerenc (des dels seus orígens fins a la Primera Guerra Mundial) així com en la cultura de la modernitat de la qual va sorgir el cinema (relacionant-lo amb la fotografia fixa, el melodrama escènic, els espectacles de llanternes màgiques, etc.).

El naixement de Hollywood es va produir com a resultat de diversos factors, entre ells, la necessitat de les companyies cinematogràfiques d'allunyar-se de les estrictes regulacions dels propietaris de patents a la Costa Est dels Estats Units. En aquest context, el sud de Califòrnia va començar a aparèixer com a opció atractiva per a les companyies cinematogràfiques. La regió oferia una gran varietat de paisatges, incloent-hi platges, muntanyes, deserts i ciutats, i també un clima assolellat i càlid que permetia filmar durant tot l'any (Boquerini, 2015).

El 1910, la *Nestor Company*, amb base a Nova York, va ser la primera companyia cinematogràfica important en instal·lar-se a Hollywood, on va establir un estudi de filmació. Altres companyies van seguir el seu exemple, i ràpidament es va desenvolupar una comunitat de professionals del cinema a la zona.

Molt recomanable també, per endinsar-nos en el món de Hollywood, el segon capítol de "The Story of Film: An Odyssey" de Mark Cousins (2011), titulat, "The Hollywood dream"³, i

3 El segon capítol de "The Story of Film: An Odyssey" de Mark Cousins, explora la consolidació de Hollywood com a epicentre de la indústria cinematogràfica mundial des dels anys vint fins als anys cinquanta. Tracta la figura de Cecil B. DeMille, un dels primers directors amb grans èxits de taquilla, i explora també, com Hollywood va convertir-se en una indústria massiva, gràcies a la consolidació dels estudis com a fàbriques de producció, la creació del sistema d'estrelles i la verticalització dels estudis (els estudis van controlar la distribució, la producció i l'exhibició de pel·lícules). Finalment, el capítol també aborda el paper que va jugar Hollywood durant la Segona Guerra Mundial, convertint-se en una eina de propaganda per als Estats Units, i com les tensions polítiques de la guerra freda van influir en la creació de pel·lícules com "Casablanca" o "High Noon".

també el text de la Janet Steiger (1997: 362-377), que ens parla del sistema de producció de la indústria cinematogràfica nord-americana durant el període de 1930 a 1960, analitzant com el sistema de producció de Hollywood va evolucionar i es va adaptar a les necessitats del mercat i als canvis en la societat durant aquest període.

"El mode de producció de Hollywood va canviar contínuament. Les concepcions d'eficiència i qualitat van desenvolupar subdivisions de l'execució del treball." (Steiger, 1997: 375).

Mentrestant, a la Unió Soviètica dels anys vint, el cinema passava a ser una eina important per a la propagació de la ideologia comunista. Després de la Revolució Russa de 1917, es va considerar que el cinema era una forma d'educació popular que podia ser utilitzada per a transmetre les idees socialistes als treballadors i als camperols. D'aquesta manera, els cineastes de l'avantguarda, van influir en el desenvolupament del cinema en els anys vint i trenta a la Unió Soviètica, centrant-se en la creació d'una nova forma d'art que reflectís les ideologies revolucionàries i socials dels comunistes russos (Hernández; *et al*, 2018: 26-27; Sánchez, 1996: 82).

Els primers anys del règim soviètic van ser turbulents per a la indústria cinematogràfica. Les empreses privades van ser expropiades i les produccions cinematogràfiques van ser nacionalitzades. Va sorgir la necessitat d'una indústria del cinema nacional que pogués transmetre els ideals del comunisme. Així, el 1922 es va crear el *Goskino* (Comissariat del Poble per a les Arts), un organisme que tenia per objectiu centralitzar la producció cinematogràfica i garantir que la indústria del cinema servís als interessos dels treballadors i dels camperols (Benini, 2003).

Els cineastes soviètics van adoptar una sèrie de tècniques que diferien dels estils cinematogràfics occidentals. Van experimentar amb la llum, el color, el moviment i la composició per a transmetre emocions i idees polítiques als espectadors.

El 1925, es va estrenar el film "El Cuirassat Potemkin", de Serguei Eisenstein, que va ser un èxit a escala internacional. Aquest film va utilitzar el muntatge i la composició per a transmetre la idea de la revolució proletària i la lluita contra la repressió de l'estat. Posteriorment, va continuar produint altres pel·lícules importants, com ara "Octubre"⁴ (Eisenstein, 1928), on explora els esdeveniments que van portar a la Revolució d'Octubre de 1917 a Rússia, combinant la ficció amb imatges documentals per a narrar la història d'aquell moment clau en la història del país.

4 El film comença amb una seqüència que mostra la decadència del règim tsarista i la brutalitat dels seus agents. Després, Eisenstein mostra l'ascensió dels bolxevics i les tensions entre els diferents grups polítics que van portar a la Revolució d'Octubre. Eisenstein utilitza imatges d'època, com ara fotografies i pel·lícules documentals, per a donar autenticitat a la narració. Una de les escenes més famoses de la pel·lícula és la dels marins que es neguen a disparar contra els manifestants, i la posterior insurrecció dels ciutadans.

En Vicente Sánchez (1996, 81-103) explora les diferents teories i pràctiques del muntatge cinematogràfic, un dels aspectes més rellevants i característics del llenguatge cinematogràfic soviètic. Aborda el tema des d'una perspectiva teòrica i pràctica, oferint al lector una visió detallada dels diferents tipus de muntatge que es poden utilitzar en el cinema, així com de les seves funcions i implicacions estètiques i narratives.

En el cas del nostre país, la història del cinema català es remunta als seus inicis a finals del segle XIX, quan el cinematògraf va arribar a Catalunya. Aquesta primera etapa va veure la producció de pel·lícules com la primera de ficció de la regió, "Baralla en un cafè" (1897), dirigida per Fructuós Gelabert i Badiella, un dels pioners del cinema català i que hem esmentat en aquella projecció del 14 de desembre de 1896 a l'estudi *Napoleón Fotografía*. La producció cinematogràfica catalana va créixer significativament durant la dècada de 1920, però moltes de les pel·lícules d'aquesta època s'han perdut a causa de la inflamabilitat dels materials utilitzats per a la seva producció (*The origins. 19th Century AC - 20th Century AC*, s.d.).

Durant la dècada de 1930, el cinema català va experimentar un altre període de creixement, especialment amb l'arribada del cinema sonor. Aquesta època va veure l'aparició de pel·lícules com "El Cafè de la Marina" (1934), que es va promocionar com la primera pel·lícula en català, tot i que va tenir un èxit comercial limitat (*Cinema during the Republic. 20th Century AC*, s.d.).

Durant la Guerra Civil espanyola, el cinema català es va polititzar, amb la producció de documentals i pel·lícules de propaganda per part dels dos bàndols en conflicte. Després de la guerra, durant el règim franquista, el cinema va estar sotmès a una estricta censura i control ideològic, i es va promoure el cinema en castellà com a únic idioma permès.

Com a conclusió, els orígens del cinema, la institucionalització d'aquest als Estats Units i el moviment d'avantguarda dels anys vint a la Unió Soviètica són tres etapes clau en la història del cinema, que han contribuït a definir la manera en què les pel·lícules són produïdes, distribuïdes i consumides. Les innovacions tecnològiques, les institucions creades i els moviments artístics que han sorgit al llarg del temps han influït en la manera en què el cinema ha evolucionat com a forma d'art i com a mitjà de comunicació de masses.

En el camp polític, el cinema també ha estat utilitzat per a promoure i difondre diferents ideologies al llarg de la història, i ha estat una eina important per a influir en les opinions públiques i la cultura popular.

El cinema és considerat una de les formes d'art més rellevants i influents del segle XX i del segle XXI, i ha canviat profundament la manera en què percebem i comprenem el món.

BIBLIOGRAFIA

- BENINI, Vivian. *Goskino*. A: Treccani, Enciclopedia del Cinema [En línia] 2003. [Data consulta: 04/03/2023]. Disponible a: https://www.treccani.it/enciclopedia/goskino_%28Enciclopedia-del-Cinema%29/
- BOQUERINI, Francisco Blanco. *El nacimiento de Hollywood*. A: El Correo, 26 de novembre de 2015 [En línia] 2015. [Data consulta: 06/03/2023]. Disponible a: <https://www.elcorreo.com/pantallas/201511/27/nacimiento-hollywood-20151126141313-rc.html>
- CABRÉ, Miguel. *Els germans Lumière, l'espurna del cinema*. A: ESCI Upf News [En línia] 22 de març de 2020. [Data consulta: 06/03/2023]. Disponible a: <https://www.esciupfnews.com/2020/03/22/germans-lumiere-cinema/>
- Cinema during the Republic. 20th Century AC* [En línia] A: Culturcat, web de la Generalitat de Catalunya, s.d. [Data consulta: 06/07/2024] Disponible a: <https://web.archive.org/web/20140226074617/http://www20.gencat.cat/portal/site/culturacatalana/menuitem.be2bc4cc4c5aec88f94a9710b0c0e1a0/?vgnextoid=e6381277156d6210VgnVCM1000000b0c1e0aRCRD&vgnnextchannel=e6381277156d6210VgnVCM1000000b0c1e0aRCRD&vgnnextfmt=detall2&contentid=0fa7dad522f48210VgnVCM1000008d0c1e0aRCRD>
- COUSINS, Mark (Dir.). *The Story of Film - Episodi 2: An Odyssey* [Film]. 2011. Producció: Hopscotch Films. Disponible a: <https://www.filmin.es/serie/the-story-of-film>
- DOMÈNECH, Alba. *Praxinoscopi*. A: Portal Calgran (Xavier Berenguer, enginyer) [En línia]. 2008. [Data consulta: 04/03/2023]. Disponible a: http://www.calgran.net/upf/recursos/fig_cal/_5_/estampes/2_11.htm
- EISENSTEIN, Sergei (Dir.). *Octubre* (Oktyaber) [Film]. 1927. Producció: Amkino Corporation. Disponible a: <https://www.filmin.es/pelicula/octubre-1927>
- Els Lumière i els Napoleón a La Rambla* [En línia] La Rambla, s.d. [Data consulta: 27/08/24] Disponible a: <https://www.laramblabarcelona.com/ca/genios/els-lumiere-i-els-napoleon-a-la-rambla/>
- FRAIZ ORDÓÑEZ, Jesus. *El Napoléon fotógrafo de la Rambla*. [En línia] La Vanguardia, 14 d'octubre de 2022 [Data consulta: 27/08/24] Disponible a:

<https://www.lavanguardia.com/participacion/cartas/20221014/8565705/napoleon-fotografo-rambla.html>

FREMAUX, Thierry (Dir.). *¡Lumière! Comienza la aventura* (Lumière! L'aventure commence) [Film]. 2016. Producció: CNC. Disponible a: <https://www.filmin.es/pelicula/lumiere-comienza-la-aventura>

GUNNING, Tom. "De Edison a Griffith: el cine y la modernidad". A: BRUNETTA, Gian Piero (Ed.); HERNÁNDEZ RODILLA, Itziar (Trad.). *Historia mundial del cine. USA Vol. I.* Madrid: Ed. Akal, pàg.61-110, 2011. ISBN: 8446027534.

HERNÁNDEZ BARBOSA, Sonsoles; RODRÍGUEZ GRANELL, Anna i ARANTZAZU RUÍZ, Paula. *Cinema, arts visuals i modernitat.* Barcelona: Fundació Universitat Oberta de Catalunya (FUOC), 2018. PID_00249359.

ROSA, Antón. *La Barcelona dels Lumière: història del primer film gravat a l'Estat.* [En línia] A: Tot Barcelona, 3 d'agost de 2024 [Data consulta: 27/08/24] Disponible a: <https://www.totbarcelona.cat/societat/primer-film-gravat-barcelona-532534/>

SÁNCHEZ BIOSCA, Vicente. *El montaje cinematográfico. Teoría y análisis.* Barcelona: Ed. Paidós, pàg.81-103, 1996. ISBN: 8449303192.

SEITZ, Loree. *The Jazz Singer and Blackface: How Hollywood's Origins Will Always Be Entwined with Racism.* [En línia] A: MovieMaker, 6 d'agost de 2020. [Data consulta: 06/03/2023]. Disponible a: <https://www.moviemaker.com/jazz-singer-blackface-birth-of-a-nation>

STEIGER, Janet. "El modo de producción de Hollywood, 1930-1960". A: BORDWELL, David; STEIGER, Janet Steiger i THOMPSON, Kristin. *El cine clásico de Hollywood. Estilo cinematográfico y modo de producción hasta 1960.* Madrid: Ed. Paidós, pàg.362-377, 1997. ISBN: 8449301297.

The origins. 19th Century AC - 20th Century AC [En línia] A: Culturcat, web de la Generalitat de Catalunya, s.d. [Data consulta: 06/07/2024] Disponible a: <https://web.archive.org/web/20131104004843/http://www20.gencat.cat//portal/site/culturacatalana/menuitem.be2bc4cc4c5aec88f94a9710b0c0e1a0/?vgnextoid=e6381277156d6210VgnVCM1000000b0c1e0aRCRD&vgnnextchannel=e6381277156d6210VgnVCM1000000b0c1e0aRCRD&vgnnextfmt=detall2&contentid=6d45dad522f48210VgnVCM1000008d0c1e0aRCRD>